

Foto 1. L'emperador August (Museu Vaticà, Roma)

AUGUST I LA POLÍTICA D'ENTRETENIMENT POPULAR: LA CONSTRUCCIÓ D'EDIFICIS D'ESPECTACLES DURANT L'ÈPOCA AUGUSTAL

JUAN ANTONIO JIMÉNEZ SÁNCHEZ

Quan August va accedir al poder en solitari l'any 31 aC, Roma es trobava trastornada per un seguit de guerres civils que havien deixat l'Estat molt malparat.* A partir d'aquell moment, el principal objectiu d'August va ser el retorn a la normalitat, assegurar les necessitats del poble i consolidar el règim que acabava d'inaugurar. No en va, aquest emperador presumia d'haver trobat una Roma de maons i haver-la deixat de marbre.¹

August va assumir una bona part de les despeses que generava aquesta política com si fos un veritable deure personal. Gràcies a la immensa fortuna heretada de Juli Cèsar, August va poder finançar aquells aspectes de la vida pública que més atreïen els seus contemporanis. Aquesta actuació de benefactor públic és el que P. Veyne ha denominat *mecenatge d'Estat*:² el primer ciutadà de

l'Imperi es converteix també en el primer evergeta («benefactor») amb un propòsit ben interessat: captar el favor popular. Així ho podem veure en el testament polític d'August (les *Res gestae*) i en l'eloqüent expressió *impensa et cura mea*. A més, calia ser original i buscar la novetat que cridés l'atenció del poble romà. És la idea del *primus fecit*, que tindrem ocasió de veure més d'una vegada en aquestes pàgines.

Evidentment, una de les coses que més podia agrair el poble era l'esbarjo. August va omplir l'estómac i les estones d'oci de la població de Roma. La política del *panem et circenses* va adquirir amb ell una vitalitat fins llavors desconeguda, i va continuar creixent fins alienar totalment el poble.

En matèria d'espectacles, August va ser realment pròdig. Ell mateix ens ho confirma en les seves *Res gestae*: va oferir per tres cops combats de gladiadors en el seu nom i cinc en el dels seus fills i néts, on van lluitar prop de deu mil homes. A més, va presentar espectacles d'atletisme dos cops en el seu nom i una tercera vegada en el dels seus néts. Va organitzar jocs quatre vegades en el seu nom, i vint-i-tres en el d'altres magistrats. Va oferir *uentiones* en vint-i-sis ocasions, caceres en què van ser abatudes tres mil cinc-cents feres. També va presentar una naumàquia en què van combatre tres mil homes en trenta naus acabades en punta.³

---

* Aquest estudi s'ha realitzat gràcies a la concessió de la beca postdoctoral EX2004-0573 del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, i s'emmarca en els projectes de recerca HUM2004-00472 del MEC i del Grup de Recerca 2001SGR-00011 de la Generalitat de Catalunya, l'investigador principal dels quals és el professor Josep Vilella, i d'HALMA, UMR 8142 del CNRS, Lille 3 MCC, dirigit pel professor Arthur Muller.

1. Suetoni, *Aug.*, 29, 3.

2. P. Veyne, *Le pain et le cirque, sociologie historique d'un pluralisme politique*, París, 1995 (1a ed. 1976), p. 451-475. El naixement del mecenatge d'Estat es va produir a la fi de la República, quan el poder que exercia l'oligarquia senatorial va ser substituït per individus particulars (com Pompeu i Cèsar) que van identificar la seva pròpia persona amb el mateix Estat; això va fer desaparèixer la barrera que separava la seva vida pública com a polític i la seva vida privada com a particular.

---

3. August, *Res gest.*, 22-23.

L'expressió *meo nomine* és gairebé omnipresent en aquest text, fet que dona una idea de la seva política, com també de la seva posició a l'hora de costejar els seus jocs i els dels altres.

Suetoni repeteix algunes d'aquestes dades en la biografia que li va dedicar i alhora ens proporciona noves informacions: exhibia espectacles en diversos barris a la vegada, simultàniament en els diferents teatres de la ciutat, o bé en espais no exclusivament reservats als espectacles (com ara el Fòrum, el Camp de Mart i els *Saepta*). També va presentar al poble, encara que no fos dia de festa, qualsevol novetat que hagués arribat a Roma (la idea del *primus fecit*), com un rinoceront en el Camp de Mart, un tigre en el teatre i una serp en el Comici.⁴

El projecte renovador d'August va assolir unes grans proporcions. Aquest emperador va voler canviar-ho tot fent la impressió que no canviava res. El seu objectiu era mantenir la ficció republicana. Així, doncs, va engegar també un programa de renovació moral destinat a recuperar els valors tradicionals de la societat romana; és a dir, el *mos maiorum*, els costums dels avantpassats. Aquest desig correspon a l'enyorança que la gent acostuma a tenir del temps passat, un temps considerat gairebé sempre molt millor que el present (especialment quan es viu en una època de crisi). En aquest punt, com també en d'altres, la política d'August se'ns revela com a molt conservadora. A més, hem de remarcar que aquest sobirà va oferir als seus contemporanis un *mos maiorum* que no es corresponia del tot amb el que calia esperar; les «tradicions» que es van recuperar van ser en molts casos de nova creació.⁵ Això es reflecteix, en política lúdica, en una sèrie de mesures destinades a consolidar l'ordre social, com l'ordenació dels espectadors en les grades (assenyalant amb claredat l'estratificació social), la separació dels homes i de les dones a l'amfiteatre,

4. Suetoni, *Aug.*, 43.

5. P. Zanker, *Augusto y el poder de las imágenes*. Madrid, 1992, p. 190.

la prohibició a les dones d'assistir als concursos atlètics i la prohibició també de freqüentar els jocs als individus mal vestits.⁶

Aquesta política de distracció popular va anar acompanyada de la necessària activitat de restauració i construcció d'edificis destinats a acollir els espectacles: circs, teatres i amfiteatres. Començarem la nostra exposició pel més antic, popular i majestuós de tots, el Circ Màxim (foto 2). Segons la tradició, la seva història remunta a l'època monàrquica (la seva construcció s'atribuïa a Tarquini el Vell), encara que durant la República va patir diverses ampliacions (com l'efectuada per Cèsar l'any 46 aC). Sota August, s'hi van portar a terme grans innovacions. L'any 33 aC (és a dir, ja abans de la batalla d'Acci), Agripa, el gran col·laborador d'aquest emperador, va col·locar sobre la *spina* un dels elements emblemàtics de l'edifici: els set dofins de bronze que servien per comptar les voltes que les quadrigues feien a la pista (de la mateixa manera que els set ous col·locats a la *spina* l'any 174 aC, també restaurats per Agripa).⁷ Per la seva part, August va construir el *puluinar*, del costat del Palatí. El *puluinar* era l'espai sagrat reservat a acollir els déus que presidien l'espectacle, encara que també es va convertir en la llotja de l'emperador i la seva família.⁸ L'any 10 aC es va erigir sobre la *spina* un altre element emblemàtic: l'obelisc de Ramsès II, originari d'Heliòpolis i que mesurava 23,70 m. d'alçada.⁹ August va tenir també intenció d'emportar-se l'obelisc de Tutmès III, però va desistir de la seva idea.¹⁰ En aquesta època, el Circ Màxim era ja una construcció espectacular (621 x 118 m.) amb capacitat per a 150.000 espectadors.¹¹

6. Suetoni, *Aug.*, 44.

7. Dio Cass., *Hist. rom.*, XLIX, 43, 2.

8. August, *Res gest.*, 19.

9. Plini, *Hist. nat.*, XXXVI, 71.

10. Projecte que va aconseguir Constanci II al segle IV. Ammià Marc., *Res gest.*, XVII, 4, 12.

11. Dionís d'Hal., *Ant. rom.*, III, 68, 3 (en aquest pas-satge, Dionís descriu el circ d'època d'August).

Foto 2. Vista aèria de l'estat actual del Circ Màxim.

Quan August va assolir el poder, a Roma només existia un teatre permanent construït de pedra, el que va erigir Pompeu l'any 55 aC, amb una capacitat (segons els regionaris tardans) de 17.580 *loca* (aproximadament 11.000 espectadors). August el va restaurar l'any 32 aC.¹²

La poca capacitat del teatre en relació amb el circ feia necessària la construcció de nous edificis on poder contemplar els *ludi scaenici*, espectacles als quals August va concedir una gran importància com a instrument educador dintre del seu programa de renovació social.¹³ D'aquesta manera, Roma es convertiria en la capital cultural de l'Imperi. Ben diferentment del que va succeir durant la República,¹⁴ August no temia la plebs reunida en el teatre. Al contrari, l'emperador es beneficiava d'aquesta reunió, ja que fomentava el diàleg directe entre el sobirà i el seu poble, fet que constituïa una arma propagandística de primer ordre.¹⁵ Durant el govern d'August es van construir a Roma dos teatres, el de Marcel i el de Balb, el primer dels quals es devia al mateix emperador.

12. August, *Res gest.*, 20; Suetoni, *Aug.*, 31, 5; *Cur. urb. Rom.*, 87 (Nordh).

13. P. Zanker, *Augusto...*, cit., pàg. 181.

14. Durant la República es va prohibir erigir teatres permanents, segurament a causa de la por de l'oligarquia senatorial dels moviments democràtics originats en la reunió de la plebs en les grades teatrals.

15. P. Zanker, *Augusto...*, cit., p. 179.

El teatre de Marcel es trobava en el Camp de Mart (foto 3).¹⁶ Cèsar el va començar, encara que probablement només va tenir temps de netejar el terreny i iniciar-ne la fonamentació. El seu successor va continuar l'obra.¹⁷ Malgrat ser-ne August el constructor, el nou teatre va portar el nom del seu nebot Marcel, que havia mort l'any 23 aC. El teatre estava prou acabat el 17 aC per acollir una part dels *ludi saeculares*, encara que va ser dedicat el 13 aC amb uns jocs fastuosos, entre els quals van destacar un *lusus Troiae* i una cacera de sis-centes feres africanes.¹⁸

El nou teatre es trobava al costat del Circ Flamini, fet que va provocar que durant la seva construcció es destruís la part corba d'aquest últim edifici. Igualment, es trobava a prop del temple d'Apol·lo, probablement en el mateix lloc on durant la República es va construir un teatre de fusta provisional, per la qual cosa es relacionaria, segurament, amb els *ludi Apollinares*. En la *Forma Urbis* d'època severiana es poden observar en l'exedra de l'escena dos templets amb els seus altars que potser haurien substituït dos antics temples destruïts durant la construcció de l'edifici.

El teatre de Marcel consistia en una estructura excavada, construïda sobre terreny pla i composta de murs radials. La façana de la càvea (32,60 m. d'alçada original) estava feta en travertí, i constava de 41 arcades emmarcades per 42 pilastres, amb una decoració de màscares teatrals. Estava dividida en tres pisos amb decoració dòrica, jònica i coríntia respectivament. Aquesta solució, en la qual cada pis restava associat a un ordre merament decoratiu, és semblant a la façana del *Tabularium*, encara que aquí va ser aplicat a una forma corba. El deambulatori intern i els murs radials dels *cunei* van ser fets en *opus quadratum* de tuf, mentre

16. Estrabó, *Geogr.*, V, 3, 8.

17. Dio Cass., *Hist. rom.*, XLIII, 49, 2-3.

18. August, *Res gest.*, 21; Suetoni, *Aug.*, 29, 4; Dio Cass., *Hist. rom.*, LIII, 30, 5; LIV, 26, 1.

Foto 3. El teatre de Marcel en l'actualitat.

que la part interna era d'*opus caementicium* amb parament de *reticulatum*. Aquests murs delimitaven les 41 files regulars on eren disposades les escales de distribució del públic, unides per ambulacres interiors fets en *opus latericium*. Per la seva part, les voltes eren en *opus caementicium*. És a dir, es tracta d'una estructura que anuncia la dels amfiteatres amb estructura excavada. La càvea (129,80 m. de diàmetre) constava de 20.000 *loca* —aproximadament 13.000 espectadors—, i s'obria davant d'una orquestra de 37 m. de diàmetre. No queda gairebé res de l'escena. Sabem que estava flaquejada per dues aules absidiades i que darrere de l'exedra existien dos temples —ja mencionats—, identificats amb els santuaris de la *Pietas* i Diana.¹⁹

La grandiositat d'aquest edifici venia reforçada per la seva ubicació dintre d'un paisatge urbà d'una gran esplendor. En efecte, des del teatre es podien veure els pòrtics del sud del Camp de Mart

(amb els seus temples i jardins), el Circ Flamini, els temples d'Apol·lo i Bel·lona, i fins i tot, des de la part superior de l'edifici, el temple de Júpiter Capitolí.²⁰

El teatre de Balb era el més petit dels tres teatres de Roma, amb 11.510 *loca* —un aforament d'uns 7.700 espectadors. Es va ubicar en el complex espectacular del sud del Camp de Mart, on també es trobaven altres edificis lúdics, com els teatres de Pompeu i de Marcel, el Circ Flamini i l'amfiteatre d'Estatili Taure.²¹ El seu constructor va ser L. Corneli Balb, un provincial que va ser cònsol l'any 32 aC i que va celebrar un triomf sobre els garamantes d'Àfrica l'any 19 aC. Amb tot, va ser el mateix August —com tantes altres vegades— qui va exhortar Balb a erigir aquest monument.²² El teatre es va dedicar el mateix any que el de Marcel, el 13 aC, coincidint amb el retorn d'August a Roma. Tanmateix, el dia de la inauguració, una inundació d'aigua deguda a

19. F. Coarelli, *Roma, Guida archeologica*. Roma-Bari, 1995, p. 305.

20. P. Zanker, *Augusto...*, cit., p. 185-186.

21. Estrabó, *Geogr.*, V, 3, 8.

22. Suetoni, *Aug.*, 29, 5.

una crescuda del Tíber va provocar que només es pogués accedir al teatre amb barca.²³ El teatre de Balb va tenir una vida molt curta, atès que va ser destruït durant l'incendi que va assolar Roma l'any 80 dC. Les seves restes es localitzen, gràcies a la *Forma Urbis* severiana, sota el *Palazzo Matteiviana Paganica*, i consisteixen en tres *cunei* separats per murs radials (com els de Pompeu i Marcel) construïts en *opus reticulatum*, amb capçaleres fetes en tuf i travertí. No queda res de l'escena; en sabem, però, que Balb va fer-hi col·locar quatre columnes d'ònix, una novetat realment excepcional en aquella època (un altra vegada la idea del *primus fecit*).²⁴ Respecte a les seves dimensions, la càmara tenia un radi de 30,60 m., mentre que el diàmetre total de l'edifici era de 90 m. aproximadament. Darrere l'escena del teatre hi havia un gran pòrtic conegut com a *Crypta Balbi*, amb una gran exedra (22 m. de diàmetre) en el seu costat oriental. La *crypta* també va ser destruïda com a conseqüència de l'incendi de l'any 80 dC, encara que va ser reconstruïda per Domicià. Malgrat tot, actualment només la coneixem d'una forma molt parcial. El pòrtic recolzava sobre un criptopòrtic realitzat en *opus quadratum*.

Canviem ara d'escenari i d'espectacle. Dintre del programa de renovació urbana ideat per August, Suetoni ens diu que aquest emperador va exhortar sovint els principals ciutadans a embellir la ciutat, cadascú segons els seus mitjans i les seves possibilitats (el cas de Balb i del seu teatre n'és un bon exemple). Entre els edificis que esmenta a continuació, s'inclou l'amfiteatre d'Estatili Taure.²⁵

Estrabó ens ha transmès el lloc on es va ubicar l'edifici. Es tracta del complex monumental del sud

del Camp de Mart, que ja hem vist anteriorment, una planura anomenada *prata Flaminia* o *Flaminii campus*, on, segons Estrabó, hi havia nombrosos pòrtics, boscos sagrats, temples, tres teatres i un amfiteatre.²⁶ Evidentment, els teatres són els ja comentats de Pompeu, Marcel i Balb. L'amfiteatre és el d'Estatili Taure. Tanmateix, F. Lasserre opina que l'amfiteatre esmentat per Estrabó és el Circ Flamini.²⁷ En la nostra opinió, però, no hi ha cap confusió en el geògraf. En efecte, aquest autor refereix explícitament que hi havia «ka` qšatra tr...a ka` ¶mfiqšatron» (tres teatres i un amfiteatre). Estrabó denomina l'edifici *amfiteatre*. Si s'hagués referit al Circ Flamini l'hauria anomenat *circ* o *hipòdrom*, però no *amfiteatre*. Sobre la seva localització exacta, s'ha senyalat un petit turó, sobre el qual actualment s'alça el *Palazzo Cenci*.²⁸

Dio Cassi, per la seva part, ens dona la data de la seva construcció, l'any 29 aC. Segons aquest autor, Taure el va construir amb la seva pròpia fortuna i el va dedicar amb un espectacle de gladiadors, fet que li va reportar un honor no conegut fins llavors: nomenar cada any un dels pretors.²⁹ També ens confirma la ubicació que ens havia transmès Estrabó, el Camp de Mart.³⁰

En aquesta època, l'amfiteatre Taure era possiblement un edifici privat, ja que va ser construït

26. Estrabó, *Geogr.*, V, 3, 8.

27. F. Lasserre, *Strabon. Géographie*, III, París, 1967, p. 91, n. 3.

28. F. Coarelli, *Roma...*, cit., p. 312.

29. Com indica G. Ville, *La gladiature en Occident des origines à la mort de Domitien*. Roma, 1981, p. 100, Taure donà el seu *munus* al principi o a la fi de l'any 29, car la major part d'aquest any va romandre a *Hispania* participant a les guerres càntabres (Dio Cass., *Hist. rom.*, LI, 20, 5).

30. Dio Cass., *Hist. rom.*, LI, 23, 1. Aquest autor fa servir els termes «qšatrŌn (...) kunhgetikŌn» per designar l'amfiteatre Taure. La causa que no l'anomeni amfiteatre es deu al fet que a Grècia no van existir edificis propis per acollir aquests espectacles. Els *munera* i les *uenationes* (caceres de feres) s'exhibien en els teatres. Per aquesta raó, la *uenatio* va ser anomenada a Grècia *theatrokynegia* i el lloc on es desenvolupava, *theatrokynegiton*.

23. Dio Cass., *Hist. rom.*, LIV, 25, 2.

24. Plini, *Hist. nat.*, XXXVI, 60.

25. Suetoni, *Aug.*, 29, 5. Per a P. Zanker, *Augusto...*, cit., p. 180, l'edifici correspon a una època massa primerenca per formar part del programa d'aquest sobirà.

per un particular i, per tant, administrat com un bé privat. En efecte, en el *columbarius* de la família (on van ser enterrats els esclaus i lliberts), trobem diverses inscripcions relacionades amb aquest monument, com la d'un guardià de l'amfiteatre i d'un porter.³¹ En conseqüència, devia tractar-se d'un monument de caràcter modest, útil per celebrar *munera* ordinaris, però oblidat a l'hora de celebrar espectacles de tipus extraordinari. Així, August va escollir els *Saepta Iulia* com a escenari per celebrar el *munus* fúnebre en honor d'Agripa (any 7 aC). La raó d'aquesta elecció va residir en el fet que un espai públic com els *Saepta* conferiria a l'esdeveniment un caire molt més de prestigi que no pas un edifici privat com era l'amfiteatre Taure.³² Posteriorment, Cal·ligula va rebutjar aquest amfiteatre per als jocs de major magnificència, encara que de vegades hi va oferir espectacles.³³

L'amfiteatre Taure va ser destruït pel foc durant el gran incendi de l'any 64 dC. Mentre que alguns altres edificis van ser restaurats, el Taure va ser abandonat, cosa que ens fa imaginar l'estat ruïnós en què va quedar aquest monument després de l'incendi.³⁴ D'aquest fet, alguns autors han deduït que l'edifici no estava totalment construït en pedra, sinó que devia tractar-se d'una estructura mixta. La pedra només s'hauria utilitzat en la part perifèrica, mentre que l'interior (grades i suports) hauria estat realitzat en fusta.³⁵

D'altra banda, sabem que August va projectar la construcció d'un gran amfiteatre en el centre de la ciutat, encara que finalment no va poder portar a terme el seu projecte. Anys després, Vespasià va reprendre la idea d'August, utilitzant els plànols que aquest emperador n'havia deixat. El resultat fou el cèlebre amfiteatre Flavi o Colosseu.³⁶

Hem parlat abans dels *Saepta Iulia*. Aquesta estructura (no era pròpiament un edifici) consistia en un recinte situat en el Camp de Mart destinada a ser el lloc on s'havien de celebrar les eleccions.³⁷ Van ser començats per Cèsar, encara que va ser Agripa qui els va dedicar l'any 26 aC. Agripa els va decorar ricament amb plaques de marbre i pintures, i els va anomenar *Saepta Iulia* en honor d'August. Segons Dio Cassi, el col·laborador d'August no sols no va despertar l'enveja de ningú per fer això, sinó que a més va ser honrat pel mateix emperador i la resta del poble romà.³⁸

Les seves dimensions (310 x 120 m.) superaven les del Fòrum Romà (113 x 52 m.), cosa que els convertia en un espai ideal de trobada. Els podem imaginar com una gran plaça delimitada per bells pòrtics, on s'exposaven obres famoses d'art.³⁹ En aquesta època ja havien perdut la seva primitiva funció electoral, encara que aquest espai s'erigia com un gran símbol de la dignitat plebea (era utilitzat com un lloc de trobada entre l'emperador i el seu poble). Els comerciants exposaven els seus productes de luxe en els pòrtics i la gent, per la seva part, els havia triat com el lloc ideal per a l'esbarjo.

Els *Saepta* oferien, a més, un marc incomparable per a l'exhibició dels *munera* més grandiosos. August hi va oferir els *munera* funeraris en honor d'Agripa (any 7 aC), i, cinc anys més tard, combats que formaven part dels festeigs destinats a celebrar la dedicació del temple de *Mars Ultor*.⁴⁰ Els següents emperadors de la dinastia julioclaudia els van continuar utilitzant per presentar els millors espectacles de gladiadors fins a l'època de Neró, quan aquest sobirà va construir l'any 57 dC un gran amfiteatre de fusta (que possiblement va desaparèixer també a l'incendi de l'any 64 dC) al Camp de Mart.⁴¹

31. *CIL*, VI, 2, 6226-6228 i 10163.

32. Dio Cass., *Hist. rom.*, LV, 8, 5.

33. Suetoni, *Calig.*, 18, 1; Dio Cass., *Hist. rom.*, LIX, 10, 5.

34. Dio Cass., *Hist. rom.*, LXII, 18, 2.

35. J.-C. Golvin, *L'amphithéâtre romain. Essai sur la théorisation de sa forme et de ses fonctions*. París, 1988, p. 52.

36. Suetoni, *Vesp.*, 9, 1.

37. F. Coarelli, *Roma...*, cit., p. 300.

38. Dio Cass., *Hist. rom.*, LIII, 23, 1-3.

39. Plini, *Hist. nat.*, XXXVI, 29.

40. Dio Cass., *Hist. rom.*, LV, 8, 5; 10, 7.

41. Suetoni, *Ner.*, 12, 1.

La naumàquia d'August tampoc no era un edifici, però va constituir un escenari excepcional en la política lúdica d'aquest emperador. Arran de les celebracions per la dedicació del temple de *Mars Ultor*, l'any 2 aC, August va fer excavar un gran estany a l'altre costat del Tíber, a prop del jardins de Cèsar, en el lloc on ell mateix havia ordenat plantar un bosc, el *nemus Caesarum*, en honor de Gai i Luci Cèsar, fills adoptius i hereus seus. L'estany feia 536 m. de longitud i 357 m. d'amplada. En aquest espai, segons August mateix, es va oferir un combat naval on van participar trenta naus rostrades, trirrems o birrems, i altres més petites, i van lluitar-hi tres mil homes, a més dels remers. El combat va reproduir la batalla de Salamina; així, les esquadres corresponien a les flotes atenenca i persa (va vèncer, com en la realitat històrica, la flota atenenca) i tot plegat devia recordar la victòria del mateix August a la batalla d'Acci.⁴² L'estany era alimentat per l'*Aqua Alsietina*, un llarg aqüeducte (33 km.) construït per August expressament per a l'ocasió (l'aigua provenia dels llacs de Martignano i de Bracciano). No en queden restes; així, per conèixer una mica millor aquest espai, hem de recórrer a les fonts escrites. Posseïa una illa al seu centre, creuada per un pont de fusta (*pons naumachiarus*), reconstruït per Tiberi després d'un incendi.⁴³ La naumàquia va ser utilitzada per altres emperadors, com per exemple Titus, durant les celebracions per a la inauguració del Colosseu (any 80 dC).⁴⁴

Quan arribem a aquest punt, queda ben palesa la importància que l'emperador concedia a la *urbana laetitia*, un element indispensable en el marc de la vida social. A més, el seu valor propagandístic es fa palès quan constatem com les grans personalitats de la fi de la República

fan un ús cada vegada més gran dels espectacles (com va ser el cas de Juli Cèsar). August, en convertir-se en l'únic amo del poder, ja no tenia cap raó per témer el poble, com li va succeir al Senat republicà. Ben al contrari, s'hi va recolzar per reforçar la seva autoritat enfront de l'aristocràcia. D'aquesta manera, aquest sobirà inauguraria la política del *panem et circenses*. La construcció de nous edificis on el poble pogués reunir-se per contemplar aquests espectacles constituïria un dels pilars bàsics d'aquesta política de distracció popular. Construïts en el seu nom o més sovint en el d'altres (fet que era interpretat com una nova mostra de la modèstia del príncep), o erigits a instàncies seves per altres individus, tots aquests edificis assenyalaren August com l'autèntic benefactor del poble romà.

JUAN ANTONIO JIMÉNEZ SÁNCHEZ (Santa Coloma de Gramenet, 1972) és doctor en Història Antiga per la Universitat de Barcelona. Actualment gaudeix d'una beca postdoctoral per continuar la seva recerca a la Universitat Charles De Gaulle-Lille III. Ha publicat articles referents als espectacles i altres aspectes de la relació paganisme-cristianisme en revistes especialitzades. Pertany al Grup de Recerques en Antiquitat Tardana (GRAT) de la UB.

42. August, *Res gest.*, 23; Suetoni, *Aug.*, 43, 1; Tàcit, *Ann.*, XII, 56; XIV, 15; Dio Cass., *Hist. rom.*, LV, 10, 7.

43. Plini, *Hist. nat.*, XVI, 190-200; Dio Cass., *Hist. rom.*, LXVI, 25, 3.

44. Dio Cass., *Hist. rom.*, LXVI, 25, 3.